ז. **לְשֶׁבַח** – נכסי הבעל שהשביחו לאחר מיתתו, ששנינו (בכורות נא:): שאין אשה גובה כתובתה מאותו שבח, הוא הדין שאינה גובה את התוספת מהשבח. ח. **לְשֶׁבוּעָה** – בכל האופנים שמחייבים את האשה שבועה על כתובתה (להלן פז:), כגון אם היא גובה כתובתה מנכסיו שלא בפניו, אף תוספת אינה גובה אלא בשבועה. ט. **וְלִשְׁבִיעִית** – כשם שאין שביעית משמטת את הכתובה (גיטין יח:), כך אינה משמטת תוספת כתובה. י. **וּלְכוֹתֵב כָּל נְכָסָיו לְבָנָיו** – אדם שכתב את כל נכסיו לבניו, וכתב לאשתו קרקע כל שהיא, הדין הוא שאבדה את זכות גביית כתובתה מנכסיו חוץ מאותה קרקע, והטעם לכך, משום ששתיקתה נחשבת כמחילה (ב"ב קלב:), והוא הדין שמחלה על התוספת שהיא בעיקר הכתובה. יא. **לְגִבּוֹת מִן הַקַּרְקַע** – שהאשה גובה כתובתה רק מהקרקע ולא ממטלטלין (גיטין מח:), והוא הדין לתוספת. יב. **וּמִן הַיְּתוֹמִים** – שגובה כתובתה מהקרקע הגרועה שיש לבעל (שם), והוא הדין לתוספת. יג. **וְכָל זְמַן שֶׁהִיא בְּבֵית אָבִיהָ** – שאם לאחר שהתאלמנה היא בבית אביה [ולא בבית בעלה], גובה כתובתה רק עד עשרים וחמש שנים ממיתת בעלה, ואחר זמן זה אנו אומרים שמחלה על כתובתה, והוא הדין לענין התוספת. יד. **וְלִכְתוּבַּת בְּנִין דִּכְרִין** – שתיקתו חכמים (לעיל נב:) אחד מתנאי הכתובה, שאם מתה האשה לפני הבעל וירשה הבעל, אזי לאחר מיתת הבעל יורשים הבנים הזכרים שיש לו מאשה זו את כתובתה, מלבד החלק שיש להם בירושה עם הבנים שהיו לאביהם מנשים אחרות, וכשם שנוטלים את עיקר הכתובה, כמו כן נוטלים תוספת כתובה של אמן, כיון שדין התוספת כדין העיקר.

* * *

אגב כך שהוזכרה 'כתובת בנין דיכרין', מפרשת הגמרא את דין טריפתה וגבייתה מנכסים משועבדים: **אִיתְּמַר, כְּתוּבַּת בְּנִין דִּכְרִין** נחלקו בה בני הישיבות, האם גובים אותה הבנים הזכרים אף מנכסים משועבדים שברשות הלקוחות שקנו מאביהם [כמו שהיתה אמם גובה ממשועבדים], או שאינם גובים אלא מנכסים בני חורין, ומחלוקתם היא בגירסת המשנה לעיל (נב:), שם הובאה תקנה זו, **פּוּמְבְּדִיתָא** – בני הישיבה שבעיר פומבדיתא **אָמְרֵי, כְּתוּבת בנין דכרין לֹא טַרְפָא מְמַשַּׁעְבְּדֵי**, אלא רק מנכסים בני חורין, משום שהם סוברים שלשון 'יְרִיתוּן' תְּנַן במשנה, כלומר, שהבנים 'ירשו' את כסף כתובתה, וכשם שאין יורשים מוציאים מהלקוחות נכסים שמכר אביהם, כך אינם גובים כתובה זו מלקוחות. ואילו **בְּנֵי מָתָא מְחַסְיָא** – בני הישיבה שבעיר מחסיא **אָמְרֵי**, כתובת בנין דיכרין **טַרְפָא מְמַשַּׁעְבְּדֵי**, משום שסוברים שלשון 'יִפְּטְרוּן' תְּנַן במשנה, והיינו שהם 'יטלו' את כסף כתובתה, וכיון שזו לשון נטילה כבעל חוב, הרי הם טורפים מנכסים משועבדים, כדין בעל חוב. פוסקת הגמרא את ההלכה: **וְהִלְכְתָא**, כתובת בנין דכרין **לֹא טַרְפָא מְמַשַּׁעְבְּדֵי**, משום שיְרִיתוּן תְּנַן, וכבני פומבדיתא.

* * *

הגמרא מביאה נידונים נוספים בענייני כתובה בהן נחלקו בני ישיבת פומבדיתא עם בני ישיבת מתא מחסיא: **מְמַלְטְלֵי וְאִיתְנְהוּ בְּעַיְנֵיהוּ** – בעל שייחד לאשתו מטלטלין שתגבה מהם כתובתה, ומת הבעל, ואותם מטלטלין נמצאים לפנינו שלא אבדו, ודאי נוטלתם **בְּלֹא שְׁבוּעָה**. ואף על פי שאמרו חכמים (לקמן פז.) שהנפרעת מנכסי יתומים לא תיפרע אלא בשבועה, טעם השבועה הוא מחשש שבעלה נתן לה מטלטלין עבור הכתובה קודם מותו, והיא באה לגבות ממון נוסף, אבל באופן זה ידוע לנו שאכן ייחד לה מטלטלין, והם המטלטלין שהיא באה לגבות, לא שייך חשש זה. אולם נחלקו באופן שייחד לה מטלטלין, **וְלֵיתְנְהוּ בְּעַיְנֵיהוּ** – אינם קיימים, שאבדו בחיי הבעל, ובאה האשה לגבות כתובתה מן היתומים, **פּוּמְבְּדִיתָא אָמְרֵי**, שגובה את כתובתה **בְּלֹא שְׁבוּעָה**, כיון שאין אנו חוששים שלאחר שאבדו המטלטלין הראשונים התפיס לה בעלה מטלטלין אחרים, ומאחר ולא התפיסה, הרי כל נכסיו אחראים לכתובתה, וגובה כתובתה מהקרקעות. ואילו **בְּנֵי מָתָא מְחַסְיָא אָמְרֵי**, אינה נפרעת אלא **בִּשְׁבוּעָה**, משום שיש לחשוש שאחר שאבדו המטלטלין שייחד לה, נתן לה הבעל אחרים במקומם, והרי היא ככל אשה שנפרעת כתובתה מנכסי יתומים שצריכה להישבע. פוסקת הגמרא את ההלכה: **וְהִלְכְתָא**, גובה כתובתה **בְּלֹא שְׁבוּעָה**, וכדעת פומבדיתא.

* * *

מחלוקת נוספת: **יִחֵד לָהּ** הבעל לכתובתה **אַרְעָא**, וסימן לה קרקע זו **בְּאַרְבָּעָה מִצְרָנֶהָא** – בארבע גבולותיה, ומת, לדברי הכל נפרעת האשה מאותה קרקע **בְּלֹא שְׁבוּעָה**, ואין חוששים שמלבד הקרקע ייחד לה גם מטלטלין. אמנם נחלקו בני הישיבות באופן שייחד לה הבעל קרקע וסימנה רק **בְּחַד מִצְרָא** – בגבול מצד אחד, כגון רק בצפון או רק בדרום, ובאה האשה לגבות מאותה קרקע, **פּוּמְבְּדִיתָא אָמְרֵי**, הרי זה כמי שייחד לה קרקע בארבע גבולותיה, ואין חוששים שנתן לה מטלטלין אחרים, ומשום כך גובה **בְּלֹא שְׁבוּעָה**. **בְּנֵי מָתָא מְחַסְיָא אָמְרֵי**, כיון שלא סימן את הקרקע שייחד לה בארבעה גבולותיה, לא סמך עליה, ודינה כמי שלא ייחד לה קרקע כלל, שחוששים שמא נתן לה הבעל מטלטלין בחייו, ואינה נפרעת אלא **בִּשְׁבוּעָה**. פוסקת הגמרא את ההלכה: **וְהִלְכְתָא**, שגובה **בְּלֹא שְׁבוּעָה** כדעת פומבדיתא.

* * *

הגמרא מביאה מחלוקת נוספת שבין ישיבות פומבדיתא ומתא מחסיא: אדם שרוצה לתת לחבירו קרקע במתנה, **וְאָמַר** לִשני **עֵדִים כְּתְבוּ** שטר מתנה **וְחַתְמוּ** בו **וְהָבוּ** לֵיהּ – ותנו אותו למקבל המתנה, **אִם קָנוּ מִינֵּיהּ** – עשו העדים על כך קנין סודר, לדברי הכל **לֹא צָרִיךְ אִימְּלוֹכֵי בֵּיהּ** – אין העדים צריכים לחזור ולשואלו האם אכן עדיין רצונו בכתיבה זו, שכיון שעשה קנין על כך ורצה שתחול המתנה מיד, ולא רק לאחר הכתיבה והמסירה של השטר, בודאי בעין יפה נתן את מתנתו, ורצונו שיכתבוהו, ואין חוששים שמא חזר בו מציוויו לכתוב שטר על כך. ונחלקו באופן שהעדים **לֹא קָנוּ מִינֵּיהּ** על מתנה זו, **פּוּמְבְּדִיתָא אָמְרֵי, לֹא צָרִיךְ אִימְּלוֹכֵי בֵּיהּ**, שהרי כבר אמר להם כתבו שטר וחתמוהו ותנו לו. **בְּנֵי מָתָא מְחַסְיָא אָמְרֵי**, כיון שלא עשו עמו קנין, **צָרִיךְ** לשוב ו**לְאִימְּלוֹכֵי בֵּיהּ**, כיון שהוא יכול לחזור בו מהמתנה, שהרי עדיין לא קנה הלה את הקרקע, וכיון שאנו חוששים שחזר בו מהשטר צריכים העדים לברר שלא חזר בו. פוסקת הגמרא: **וְהִלְכְתָא, צָרִיךְ אִימְּלוֹכֵי בֵּיהּ**, כדעת בני מתא מחסיא.

* * *

שנינו במשנה: 'רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְכוּ' אומר, מן הנשואין גובה את הכל, מן האירוסין בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה, שלא כתב לה אלא על מנת לכונסה'. ומבואר במשנה שנחלקו חכמים עם רבי אלעזר בן עזריה, לדעת חכמים גובה מן האירוסין בין עיקר כתובה ובין תוספת, ולרבי אלעזר בן עזריה גובה רק את העיקר. מביאה הגמרא מחלוקת בהלכה זו: **אִיתְּמַר, רַב וְרַבִּי נָתָן** נחלקו בדין זה, **חַד אָמַר, הֲלָכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה**, וארוסה אינה גובה תוספת. **וְחַד אָמַר, אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה**, אלא ארוסה גובה את התוספת.

הגמרא מנסה להוכיח מי מביניהם הוא שפסק כרבי אלעזר בן עזריה: **תְּסָתַּיֵּים** – יש להוכיח **דְּרַבִּי נָתָן הוּא דְּאָמַר** שֶׁהֲלָכָה **כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, דְּשָׁמְעִינַן לֵיהּ לְרַבִּי נָתָן דְּאָזִיל בָּתַר אוּמְדָנָא** – שהרי מצאנו במקום אחר שרבי נתן סובר שיש ללכת אחר אומדן דעת בני אדם, ואף להוציא ממון מאדם מחמת אומדנא זו, ולכן מסתבר שהוא זה שפסק במשנתינו כרבי אלעזר בן עזריה, שאומדים שכוונת הבעל להתחייב בתוספת כתובה רק מן הנישואין, ומשום חיבת ביאה. והיכן מצאנו לרבי נתן שהולך אחר אומדנא, **דְּאָמַר רַבִּי נָתָן, הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן שַׁזּוּרִי** בשני עניינים, **בְּמִסּוּכָּן** – אדם חולה המסוכן למות שאמר 'כתבו גט לאשתי', אף שלא פירש ואמר גם 'תנו לה', כותבים ונותנים לה, משום שכיון שהוא חולה מסוכן ודאי לא נתכוין לומר כן בשחוק, אלא כוונתו היתה שיתנו לה, ומה שקיצר ואמר רק 'כתבו' ולא 'כתבו ותנו' היינו מחמת שהוא בהול על נפשו וטרוד בחוליו.

וְכן הלכה כרבי שמעון שזורי **בְּתִרּוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דְּמַאי**, כלומר, הקונה פירות מעם הארץ חייב לעשרם מדרבנן, כיון שלא האמינוהו חכמים לומר שעישר, ונחלקו תנאים במסכת דמאי (פ״ד מ״א) באופן שעישר הקונה את הפירות, ותרם מתוך המעשר תרומת מעשר, ונפלה התרומה והתערבה בפירות החולין, לדעת חכמים אנו מחשיבים זאת כתרומה שהתערבה בחולין, והכל אסור, ולרבי שמעון שזורי יכול בעל הפירות לשאול את אותו העם הארץ שקנה ממנו את הפירות האם עישרם כראוי, ואם יאמר שהפריש מעשרותיו כראוי, נמצא שההפרשה השניה אינה כלום ואותה 'תרומת מעשר' אינה תרומה כלל, אלא חולין, והכל מותר. ועל כל פנים, מכך שרבי נתן פסק הלכה כרבי שמעון שזורי לגבי נתינת גט לאשת חולה מסוכן, מוכח שהוא סומך על אומדן דעת האדם למה התכוין, אף אם לא אמרו בפירוש, ומסתבר שהוא זה שפסק כרבי אלעזר בן עזריה לגבי תוספת כתובה, שאין האשה גובה אותה אלא מן הנישואין ואילך, כיון שאומדים את דעת הבעל שלא נתחייב לה אלא משום חיבת נישואין. ורב, שנחלק עליו, הוא הסובר שאין הלכה כרבי אלעזר בן עזריה, אלא כחכמים, שאין סומכים על האומדנא.

תמהה הגמרא: **וְכִי רַב לֹא אָזִיל כָּתַר אוּמְדָנָא** – וכי רב אינו הולך אחר אומדנא, שמחמת כן אתה אומר שמסתבר שהוא זה שאמר שאין הלכה כרבי אלעזר בן עזריה, **וְהָא אִיתְּמַר** – הרי נשנתה מחלוקת זו בבית המדרש, לגבי תקנת חכמים שדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים, ויכול לתת מתנותיו ללא כתיבה וללא קנין (ב״ב קנא.), ונחלקו רב ושמואל **בְּמַתָּנַת שָׂכִיב מֵרַע** – שטר מתנה שכתוב בו נוסח של מתנת שכיב מרע, **שֶׁכָּתוּב בָּהּ** גם **קִנְיָן**, שאינו נצרך במתנת שכיב מרע, האם דינה כמתנת שכיב מרע, כנוסח השטר, או כיון שכתב בה קנין הרי היא כמתנת בריא **בְּבִי רַב מְשַׁמְיֵהּ דְּרַב אָמְרֵי** – בבית מדרשו של רב אמרו בשם רב, **אַרְכְּבֵיהּ אַתְּרֵי רְכְשֵׁי** – הרכיב הנותן את המקבל על שני רכשים [–מין בהמה], כלומר אמדו חכמים את דעת הנותן שכוונתו לחזק את המתנה בשני כחות שונים, כפי שתבאר הגמרא להלן. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, לֹא יָדַעְנָא מַאי אֵידוֹן בָּהּ** – איני יודע כיצד לפסוק את ההלכה בנידון זה, וכמו שיבואר.

מבארת הגמרא: **בְּבִי רַב מְשַׁמְיֵהּ דְּרַב אָמְרֵי אַרְכְּבֵיהּ אַתְּרֵי רְכְשֵׁי**, כלומר נתן במתנה זו שני כחות, ולכן **חֲרֵי הֵיא** גם **כְּמַתָּנַת בָּרִיא, וַחֲרֵי הֵיא** גם **כְּמַתָּנַת שָׂכִיב מֵרַע**. כלומר, **חֲרֵי הֵיא כְּמַתָּנַת בָּרִיא** לענין הדין **דְּאִם עָמַד** השכיב מרע מחוליו, **אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ**, ואף שסתם שכיב מרע שחילק את כל נכסיו לאחרים ועמד מחוליו חוזר בו ממתנתו, מכל מקום הועיל הקנין שעשה במתנה זו להחשיבה גם כמתנת בריא, שאינו יכול לחזור בו. **וַחֲרֵי הֵיא כְּמַתָּנַת שָׂכִיב מֵרַע** לענין הדין **שֶׁאִם אָמַר** 'חַלְּוָאתִי לְפָלוֹנִי' – חוב שהלוויתי לפלוני אני מקנה לפלוני אחר, הרי **חַלְּוָאתוֹ לְפָלוֹנִי**, וזכה בו אותו פלוני, ואף שאדם בריא אינו יכול להקנות כך את הלוואותיו, מכל מקום כיון שכתב את שטרו בנוסח של שכיב מרע נתן בה כח של מתנת שכיב מרע, שיכול להעביר הלואתו לאחר. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, לֹא יָדַעְנָא מַאי אֵידוֹן בָּהּ** – איני יודע כיצד לפסוק את ההלכה בנידון זה, ומחמת הספק לא קנה מקבל המתנה כלל אף לאחר מיתת הנותן, וזאת משום שיש לחשוש **שֶׁמָּא לֹא נָמַר לְהַקְנוֹתוֹ אֶלָּא כְּשֶׁטָּר** – לא היה בדעתו להקנות מתנה זו מכח דברי שכיב מרע הקונה בדבור לבד, אלא חפץ להקנותו על ידי קנין וכתיבת שטר כמתנת הבריא, אמנם כיון שנוסח השטר הוא של שכיב מרע, ומתנת שכיב מרע אינה קונה אלא לאחר מיתה, נמצא שרצון הנותן היה להקנות את המתנה על ידי השטר, ולאחר מיתתו, **וְאֵין שְׁטָר** קונה **לְאַחַר מִיתָה**. ועל כל פנים מוכח מדברי רב שאומדים את דעת השכיב מרע שהתכוין שיהיו למקבל שני כחות במתנה זו, וסומכים על אומדנא זו להוציא ממון. ואם כן אף שהוכחנו שרבי נתן הולך אחר אומדנא, מכך שפסק כרבי שמעון שזורי לגבי מסוכן, הרי גם מוכח מכאן שרב הולך אחר אומדנא, ושוב אין ראיה מי הוא שפסק כרבי אלעזר בן עזריה במשנתינו, שאין האשה גובה תוספת כתובה אלא מן הנישואין, מחמת אומדן דעתו שלא התכוין להתחייב בתוספת אלא לאחר נישואין.

אגרות קודש

ב״ה, ח״י ניסן, תשכ״ב

ברוקלין.

ברכה ושלום!

במענה למכתבה מי״ב ניסן.

התקוה חזקה ע״פ תוכן מכתבה שלה, שמרגישה וגם רואה איך שנחוצה פעולתה ועזרתה לבני ביתה, ואדרבה עתה לאחרי פטירת בעלה ע״ה גדלה הנחיצות עוד יותר, וכמובן שתבליג על צערה ומצב רוחה ותעשה כל התלוי בה לעזר הקרובים, לא רק בני ביתה ממש, אלא הנמצאים בסביבתה בכלל, שהרי כל ישראל חברים ואפילו אם עד עתה לא הורגלה בזה, בודאי הרעיון אשר זהו נחת רוח אמיתי הכי נעלה שיכולה לגרום לנשמת הנפטר, תוסיף בה כח ועדוד לעשות בכל האמור, נוסף אשר זהו ציווי תורתנו הק׳ תורת חיים, והרי ציווי התורה הוא גם נתינת כח, ואף שמובן שכל התחלות קשות ובפרט במצבים כהנ״ל ובמצב רוח כהנ״ל, הרי כאמור ציווי השי״ת הוא גם נתינת כח **בערך** הקשיים, וכבר הודיעונו חכמינו ז״ל אשר הבא לטהר מסייעין אותו, וינעם לי להתבשר טוב בזה...

בברכה לבשו״ט.